

ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Максим ГЕРВОЛЬСЬКИЙ,

*студент 2 курсу спеціальності
“Інформаційні системи та технології”
Сумського національного аграрного університету
<https://orcid.org/0009-0001-9120-5858>*

Науковий керівник: Рожкова Л. І.,
*канд. іст. наук, доцент кафедри
державно-правових дисциплін та
українознавства Сумського національного
аграрного університету*

INFORMATION HYGIENE IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

The theses specify the meaning of the concept of “informational hygiene” in the context of the Russian invasion of Ukraine, highlight the origin of the concept of “propaganda”, its types and methods of dissemination. The content of anti-Ukrainian propaganda, which was spread by the Russian mass media during the war, was analyzed using specific examples. The role of information-psychological operations and their direction is revealed. The methods of combating disinformation, which is spread with the help of mobile applications, have been studied.

Інформаційна гігієна - це галузь знань, яка вивчає вплив інформаційних потоків на організм людини та суспільство. Цей термін з'явився через те, що останнім часом кількість джерел інформації значно зросло. Тому важливо вчитися критично сприймати та оцінювати інформацію. Основна ціль інформаційної гігієни - це мінімізувати негативний вплив шкідливої інформації на психіку та свідомість людей [1].

Одним з методів інформаційного впливу є пропаганда. Що таке пропаганда? Термін “пропаганда” ввів папа римський Григорій XV в 1622 році, а саме слово походить від латинського слова “propaganda”, що дослівно означає віру, яку треба поширити. Пропаганда - спосіб поширення серед людей будь-якої ідеї, твердження факту або аргументу заради інтересів якоїсь держави, організації або групи людей. Вона має на меті впливати на світогляд суспільства, спонукати до спільної справи чи призводити до появи певної громадянської позиції. Пропаганда може розповсюджуватися через новини по радіо і телевізору, промови лідерів думок, форми мистецтва, пости в інтернеті та навіть у псевдонаукових та конспірологічних теоріях [2]. Пропаганда буває різна, наприклад, може бути пропаганда здорового та спортивного способу життя та відмови від шкідливих звичок, а буває деструктивна та ворожа пропаганда. Коли ми розуміємо зміст пропаганди, можемо оцінити її мету та спрямованість.

Після революції гідності, з початком гібридної війни Росії проти України посилилася антиукраїнська пропаганда. Як приклади російської пропаганди

за період з 2014 по 2022 рік наведемо кілька найбільш гучних фейків (дезінформації). У 2015 році на території окупованого Донецьку відкрили меморіальну споруду на честь дітей, яких нібито вбили під час війни, і назвали її “Алея янголів”. Жодне авторитетне джерело не підтверджує достовірність того, що цих дітей вбили саме українські військові. Назву “Алея янголів” російські медіа використовують для створення українофобських настроїв [3]. Широко відомим стало відео, розповсюджене російськими ЗМІ, в якому жінка розповідає про те, що ніби то бачила, як дитину на площі Леніна прибили до дошки на очах його матері. Однак згодом виявилось, що це фейк, оскільки у місті Слов'янськ, в якому, за її розповідями, відбувалися події, не було навіть такої площі. Цей фейк використовується російською пропагандою для дезугуманізації українців [4]. Російська пропаганда видумала фейк про те, ніби то Україна обстрілює тяжкою артилерією окуповані райони Донецької та Луганської областей, а також стріляє по цивільним. Насправді це фейк, який мав впливати на думку про Україну серед росіян та іноземців. Російська пропаганда використала цю тезу для провокативних запитань, а також як аргумент для початку повномасштабної війни [5].

Для реалізації своєї загарбницької стратегії держав а-агресор використовувала також власних агентів впливу в Україні. Такі канали, як Zik, 112, NewsOne та НАШ, повторювали російські методички, постійно транслювали повідомлення про вигадані утиски російської мови та російської культури в Україні, а також про те, що ми маємо домовлятися з росією. Телеканали Zik, NewsOne, 112 були викуплені кумом Путіна Віктором Медведчуком; з того моменту вони почали відстоювати інтереси нині забороненої проросійської партії ОПЗЖ. За рішенням органів української влади ці канали в 2021 р. були заблоковані [6]. Телеканал НАШ займався всім тим самим, але не належав до групи каналів Медведчука; він належав Євгенію Мураєву, керівнику проросійської партії “Наші”. Канал закрили в 2022 році [7].

Треба зазначити, що більшість російської телевізійної пропаганди з 24 лютого 2022 року була орієнтована саме на населення росії, наведемо декілька прикладів. З 24 лютого російські пропагандисти повідомляли, що Київ буде захоплено за три дні. Під час таких заяв вони явно недооцінювали можливості сил оборони України. Після декількох тижнів війни їм стало ясно, що наш спротив буде міцніший, і легко захопити нас не вийде [8]. Коли російські військові змушені відступати з якихось позицій, пропагандисти одразу ж повідомляють, що це було просто тактичне перегрупування, і що вони просто відійшли за власним бажанням. Так було, коли їх вибили з Київської, Чернігівської, Сумської областей, коли відсунули подалі від Харкова, та коли ЗСУ взяли Херсон [9]. Коли росіяни не змогли перемогти Україну на фронті, вони робили великі терористичні атаки на критичну інфраструктуру. В цей час ворожа пропаганда намагалася переконати російський народ у тому, що це перемога, сподівалися, що український народ вийде на протести, аби змусити владу до капітуляції та перемовин [10]. Російська пропаганда постійно наголошує, що росія воює з усім блоком НАТО. Вважають, що сама по собі Україна не може протистояти росії, а також не розрізняють надання західного озброєння для захисту суверенної держави та повноцінну участь військ НАТО у війні. Через це вони постійно погрожують ударами ракет та навіть ядерни-

ми ударами по країнах альянсу [11]. Російські пропагандисти в своїх ефірах інколи мріють про те, що Захід в якійсь момент перестане підтримувати Україну. На їхню думку, це може статися через зміну політичного керівництва в країнах, які нас підтримують, або через те, що війна розпочнеться деінде. Зокрема, коли терористична організація ХАМАС напала на Ізраїль, вони стверджували, що вся допомога піде тільки туди [12]. Росія також постійно розповсюджує свої фейки через інтернет-ресурси, і тому ми вважаємо, що кожен свідомий українець має відмовитися від їх використання.

Будь-яка сучасна війна супроводжується використанням ІПСО. Інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) – навмисне створення інформації, яка спрямована чинити вплив на почуття, настрої, критичне мислення та психологічне здоров'я конкретної групи людей. Ціллю ІПСО можуть стати як окремі індивіди серед мирного населення, так і цілі іноземні уряди. Важливо розрізняти ІПСО та ЦІПСО, ЦІПСО - це спеціальні структурні організації або окремі підрозділи в структурах країни. Ці центри займаються лише тим, що створюють та спрямовують інформацію в напрямку інших держав, яка виконує функції ІПСО [13].

Чому люди можуть піддаватися впливу ворожих ІПСО? Війна збільшує страх за власне життя, особливо в людей, які схильні до того, щоб сприймати інформацію з підвищеною емоційністю. ІПСО у вигляді звичайної інформації доносить до людини те, що може вивести її із звичайного ритму життя, змусити сумніватися в правильності намірів країни, яка захищає свій суверенітет, без підстав критикувати дії Президента, уряду, Генерального штабу, або навіть в пориві гніву звинувачувати усіх. Для того, аби не “заразитися” вірусом ІПСО та не почати поширювати дезінформацію, треба проаналізувати зміст новини та власні емоції від цієї новини. Чи може це бути об'єктом військово-психологічної операції противника? Також необхідно перевіряти джерело інформації на авторитетність [14].

Для розуміння того, що таке ІПСО, можемо навести декілька прикладів:

- ІПСО про те, що в Україні абітурієнтів чоловічої статі не будуть приймати у вищі навчальні заклади;
- під час блекаутів ширилося ІПСО з текстом: “Я Микола Парасюк, зі Львова, світла нема три дні, дитина замерзла, геть бандита Зеленського!!!”;
- ІПСО про те, що контрнаступ провалений повністю, втрати людей та техніки настільки великі, що західні союзники дуже не задоволені. Все настільки погано, що треба приймати будь-які умови росії.

Для дезінформації росія використовує також технологію Deepfake. Це технологія, яка дозволяє зробити з зображення, звуку та заготовки з рухами обличчя відео з головою, яка розмовляє. На початку війни вони розповсюджували Deepfake, на якому Президент Володимир Зеленський, нібито, капітулює. Іншим прикладом є змонтоване відео, на якому головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний заявляє, що Володимир Зеленський - це насправді ворог України, якого треба знищити заради перемоги [16].

Для того, аби захистити громадян України від впливу пропаганди та фейків, був створений офіційний Центр Протидії Дезінформації [15].

Аби унеможливити себе від дезінформації, необхідно стежити за підписками у месенджері Telegram, оскільки інформація, що поширюється цим додат-

ком, не завжди достовірна. Останнім часом Telegram став одним з найбільш поширених джерел інформації для українців. Це могло статися через зниження довіри до новин з великих медіа-каналів, а також через те, що сучасній людині більше подобається мати все основне в одному додатку на смартфоні, ніж заходити на сайти інтернет-газет або дивитися довгі випуски телевізійних новин. У Telegram ми дізнаємося про початок та завершення повітряної тривоги, про останні новини, а також про волонтерські збори та багато іншого. Але важливо розуміти, що ворожа сторона теж чудово вміє користуватися цим месенджером. Вони створюють там свої канали, створюють власні боти та мають власні бото-ферми, які пишуть коментарі. А також деякі інші Telegram-канали можуть неправдиво висвітлювати інформацію або навіть порушувати закон, показуючи місце влучання ракети одразу після прильоту або знімати та публікувати роботу ППО. Деякі Telegram-канали спеціально роблять посилання для переходу на інші подібні канали, які паразитують на фейковій та недостовірній інформації. Також бували випадки, коли росіяни або ті, хто з ними співпрацюють, зверталися до українців під виглядом співвітчизників, аби вивідати місця знаходження військових частин, блокпостів та режимних об'єктів. Щоб не стати жертвою дезінформації та не дати окупантам себе використати, треба підписуватися лише на офіційні Telegram-канали ЗМІ та офіційні канали лідерів думок, які користуються значною довірою суспільства [17].

Ще один популярний в Україні месенджер – Viber, в якому дещо менше інформаційних каналів, ніж у Telegram. Основна небезпека при використанні цього додатку полягає у застосуванні технології, яка дозволяє додати користувача без його дозволу.

На початку повномасштабного вторгнення з'явилися чати, які нібито об'єднували мешканців якогось конкретного міста чи села. В таких чатах могла поширюватися фейкова інформація, яка базувалася лише на чутках, а також інколи – відверто конспірологічні теорії, нічим не підтверджені. Також, користувачі в таких чатах могли на емоціях або несвідомо повідомити місце знаходження різних об'єктів, зокрема, військових та інфраструктурних, ділитися інформацією стосовно влучань, та навіть повідомляти про те, що бачили пересування підрозділів Збройних Сил України. Траплялися випадки, коли за допомогою інформації з таких чатів вороги наводили ракети та артилерію. Аби уникнути подібних ситуацій, треба перевіряти всю інформацію, яка надходить з сумнівних чатів, а також, перш ніж, поширювати інформацію, аналізувати, чи може вона зашкодити військовим та цивільному населенню [18].

Інколи можна почути думку, що спілкуватися в інтернеті з тими, кого не знаєш в реальному житті, абсолютно не можна. На нашу думку, таким чином ми позбавляємо себе значних можливостей спілкування, які надає інтернет. Разом з тим, аби не потрапляти в незручні або навіть критичні ситуації, потрібно чітко розмежовувати підходи до спілкування в реальному житті та в інтернеті. Основна проблема спілкування лише через мережу полягає у тому, що користувач не знає, з ким насправді він спілкується. Тому перед тим, як чимось ділитися з іншими, треба подумати, чи варто довіряти цій людині. Також необхідно проаналізувати можливі наслідки: чи може ця інформація нашкодити вам або будь-кому іншому.

Навички критичного мислення при споживанні інформаційного контенту, вміння чинити опір інформаційним атакам - одна з головних умов для нашої перемоги. Для того, аби опиратися пропаганді, треба навчитися інформаційній гігієні.

Список використаних джерел:

1. Інформаційна гігієна URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_гігієна (дата звернення 27.11.2023)
2. Пропаганда URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пропаганда> (дата звернення 27.11.2023)
3. Алея Янголів URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Алея_янголів (дата звернення 27.11.2023)
4. Розп'ятий хлопчик та побита дівчинка: як російська пропаганда використовує українських дітей URL: <https://informator.ua/ru/raspyatyu-malchik-i-izbitaya-devochka-kak-rossiyskaya-propaganda-ispolzuet-ukrainskih-detey> (дата звернення 27.11.2023)
5. Де ви були 8 років? URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Де_ви_були_вісім_років%3F (дата звернення 27.11.2023)
6. Радіо "Свобода": "Канали Медведчука": Зеленський завдає удару. Що далі? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kanaly-medvedchuk-zelenskyu/31087728.html> (дата звернення 27.11.2023)
7. The Village: В Україні ввели санкції проти телеканалу "Наш" URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/322497-v-ukrayini-vveli-sanktsiyi-proti-telekanalu-nash> (дата звернення 27.11.2023)
8. ТСН:"Київ за три дні": за 500 днів війни російські військові не змогли досягти жодної із поставлених цілей в Україні – ISW URL: <https://tsn.ua/politika/kiyiv-za-tri-dni-za-500-dniv-viyuni-rosiyski-viyskovi-ne-zmogli-dosyagti-zhodnoyi-iz-postavlenih-ciley-v-ukrayini-isw-2366467.html> (дата звернення 27.11.2023)
9. Суспільне:Жест доброї волі" звучить непереконливо і російська пропаганда тепер стверджує, що острів Зміїний досі під контролем РФ URL: <https://suspilne.media/256154-zest-dobroi-voli-zvucit-nererekonlivo-i-rosijska-propaganda-teper-stverdzue-so-ostriv-zmiinij-dosi-pid-kontrolem-rf/> (дата звернення 27.11.2023)
10. Удари по об'єктах критичної інфраструктури України під час російсько-української війни URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Удари_по_об%27єктах_критичної_інфраструктури_України_під_час_російсько-української_війни#:~:text=Удари%20по%20критичній%20інфраструктурі%20України,на%20вигідних%20для%20останнього%20умовах. (дата звернення 27.11.2023)
11. Уявлення росіян про НАТО і захід є абсурдним" URL: https://zaxid.net/cyavlennya-rosiyan-pro-nato-i-zahid-ye-absurdnim_n1563265 (дата звернення 27.11.2023)
12. Українська правда:Як Захід "зливає" Україну в російських Telegram-каналах URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/17/7385258/> (дата звернення 27.11.2023)
13. Психологічні операції URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Психологічна_операція (дата звернення 27.11.2023)
14. Що таке "ПСО"? Хто стоїть за ПСО в Росії та як з ними боротися URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7bRAo-YJXvs> (дата звернення 27.11.2023)
15. Центр протидії дезінформації у Facebook URL: https://www.facebook.com/protydiyadezinformatsiyi.cpd/?locale=uk_UA (дата звернення 27.11.2023)
16. ЦПД пояснює термін дідфейк URL: <https://cpd.gov.ua/glossary/terms/czentr-protydiyadezinformacziyi-pry-rnb-28/> (дата звернення 27.11.2023)
17. Сайт проекту, якій займається блокуванням російських телеграм каналів, і не тільки URL: <https://mriya.social/projects/channel/> (дата звернення 27.11.2023)
18. Війна у вайбер-чатах. Типологія російської дези URL: <https://texty.org.ua/articles/105829/sho-tam-u-vajber-chatah/> (дата звернення 27.11.2023)